

Шекера: Шекера П. Інновації як джерело поповнення лексичної системи назв у сучасній вітчизняній періодиці // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 13. / Редкол.: О. С. Онищенко (гол.) та ін. – К., 2004. – С. 525 – 540.

Larysa Kuziv. The language of the Ukrainian print media as the object of linguistic investigations.

The article deals with Ukrainian scientists' researches of language peculiarities of the Ukrainian print media in the 20th – in the beginning of the 21st cent. The problematics of media language investigation is presented. The issues demanding further detailed studying are determined.

Key words: the language of the print media, the mass media, the press, periodicals, mediatext.

УДК 81.271.1

Оксана Кульматицька (Тернопіль)

ЛЕКСИКА СФЕРИ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ В СОЦІОЛІНГВАЛЬНОМУ ВИМІРІ

У статті на основі анкетування проаналізовано рівень реалізації лексичних одиниць тематичної групи «Масова культура» у мові представників сучасного пінгвосоціуму. Встановлена залежність повноти відповідей від соціальних чинників (територіального, вікового та ін.).

Ключові слова: лексика сучасної масової культури, лексема, номен, анкетування, соціальні чинники.

Із становленням України як незалежної держави відбуваються значні соціальні зрушення та переорієнтація цінностей у суспільстві. Пожвавлюється інтерес до масових видовищ та розваг, запозичених із Заходу. Зазначимо, що загалом уся індустрія розваг є продуктом масової культури, популярність якої на сьогодні недооцінити важко. В сучасних умовах змінились погляди на саме явище масової культури. Якщо раніше маскультура розглядалась як «пануючий в сучасному буржуазному суспільстві тип культури» [СЭС: 767], то в

останнє десятиліття – це «масове поширення культурних явищ та цінностей, зумовлене науково-технічними досягненнями, урбанізацією, розмиванням територіальних та соціальних меж, культурною інтеграцією» [Матвеева: 492], яке спостерігаємо у нашій державі.

Оскільки усі життєві реалії, соціальні трансформації відображає мова, у лексико-семантичній системі сформувалася тематична група «Масова культура». Номени, які репрезентують цей сегмент лексики, належать до активного словника, що постійно змінюється, оновлюється, тому вимагає перманентного дослідження. Лексика, що репрезентує культурну сферу, уже була предметом наукового дослідження О. Стишова, Д. Мазурик, Н. Іванової, О. Тищенко, Н. Попової, А. Трепакової та ін., проте спеціальних монографічних досліджень лексики масової культури немає.

Вважаємо, що найповніше та найбільш точно функціонування лексики масової культури в сучасному лінгвосоціумі відображає «живе» мовлення індивідуумів. Простежити особливості використання лексики масової культури у щоденному вжитку носіїв української мови та визначити рівень її розуміння дозволить один із найпоширеніших видів збору мовної інформації – метод анкетування. Отож, мета нашої розвідки – на основі проведеного анкетування проаналізувати реалізацію лексичних одиниць тематичної групи «Масова культура» у мові представників сучасного лінгвосоціуму.

Анкетування – доволі поширений у сучасній соціолінгвістиці спосіб отримання достатньої в кількісному відношенні інформації у вигляді відповідей на запитання спеціально складеної анкети. Здійснене нами анкетування було анонімним і вибіркоvim. Питальник складався із двох частин: соціолінгвальної та лінгвальної. Соціолінгвальна анкета містила 22 запитання, серед яких запитання паспортного характеру, такі, як вік, стать, національність, освіта, професія, спеціальність, місце проживання (1 – 7). Власне лінгвальна анкета містить питання, що стосуються мовної діяльності інформантів: питання щодо сучасної музичної культури (8 – 12); питання про сучасне кіномистецтво і телебачення (13 – 17); питання, що стосуються світу моди та зовнішності людини (18 – 22). За формою питання запропонованої анкети є як закриті (10, 12, 14, 16, 20, 21), так і відкриті (1 – 7, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 19, 22).

Було зібрано і проаналізовано 200 питальників. Опитувалися індивідууми різних вікових категорій (від 16 до 60 років), різної статі та різних територіальних ознак (місто, село тощо). Усі інформанти – особи української національності. За віком та зайнятістю опитувані розподілені таким чином: 50 учнів старших класів (загальноосвітня школа № 11 м. Тернополя, загальноосвітня школа с. Городище Козівського району Тернопільської області, 50 студентів факультетів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (філологічного, психологічного факультетів та факультету іноземних мов), 50 осіб – люди віком 25 – 40 років різних професій, 50 осіб – люди віком 40 – 60 років також різної зайнятості.

Завдання анкети передбачали з'ясувати розуміння інформантами понять, які нещодавно з'явилися або уже тривалий час функціонують у сфері масової культури.

Так, сучасна музкультура поповнилась новими лексемами на позначення різноманітних напрямків і течій. В анкеті пропонувалось вказати кілька слів, що номенують найсучасніші музичні стилі. 14,5% опитуваних назвали лексеми *реп, рок, поп-музика*, 6,5% – *джаз, хіп-хоп*, 5,5% – *рок-н-рол*, 5% – *блюз*, 5% – *диско*, 4,5% – *шансон*, 4% – *фолк*, 3,5% – *класика*, 3,5% – *попса*, 3% – *панк-рок*, 2,5% – *електро-хауз*, 2,5% – *данс*, 2,5% – *панк*, 2,5% – *хард-рок*, 2,5% – *електро*, 2% – *R' n' B*, 2% – *хеві-метал*, 2% – *треш-метал*, 1,5% – *авангард*, 1,5% – *кантрі*, 1% – *ф'южен*, 1% – *техно*, 1% – *хаус (house)*, 1% – *СКА*, 1% – *верджібл*, 1% – *passive rock*, 1% – *соул*, 1% – *D' n' B (dram end base)*, 1% – *gothik style*, 0,5% – *ни-metal*, 0,5% – *reggi*, 0,5% – *instrumental*, 0,5% – *мейнстрім-рок*. Слід додати, що серед лексем, які наводять мовці, наявні варіантні форми, що відрізняються написанням (разом чи окремо, разом чи через дефіс), як-от: *хард-рок / хард рок, хеві-метал / хеві метал* тощо. Трапляється варіантність записів як українською графікою, так і латинською: *рок / rock, джаз / jazz, класика / klassik, R' n' B / R and B / R N B / аренбі / арен-бі / R&B / r' n' b, хіп-хоп / hip-hop, метал / metal, панк-рок / pank-rock, реп – rap, хард-рок / hard-rock*. Деякі інформанти називали лексеми *брейк-данс (0,5%), брейк (0,5%), хіп-парад (0,5%)*, хоча вони не позначають стилі музики. Є респонденти, що не вказали жодного слова на позначення сучасного музичного сти-

лю, тому замість потрібної відповіді знаходимо: «не можу назвати», «не знаю» (11,0%).

Лінгвальні факти, зафіксовані під час опитування, підтверджують функціонування у соціумі таких значень мовних одиниць, які досить давно представлені у лексикографічних працях, проте є маловідомими респондентам. Наприклад, слово *римейк* використовується на позначення «нового варіанта старого музичного запису, постановки кінофільму тощо». Більш ніж половина респондентів (65,5%) не могла пояснити значення цього слова, і лише 34,5% опитаних впорались із цим завданням.

Певні труднощі в інформантів викликали завданням, яке передбачало назвати кілька похідних від лексеми, що означає музичний напрям *рок*. 39,5% мовців не змогли пригадати жодного нomena. 15,5% опитуваних назвали *поп-рок*, 10,0% – *панк-рок*, 9,5% – *хард-рок*, 7,5% – *фолк-рок*, 5,5% – *метал-рок*, 4,5% – *рок-н-рол*, 2% – *техно-рок*, 1,5% – *християнський рок*, 1,5% – *народний рок (фолк-рок)*, 1% – *арт-рок*. Є серед відповідей і такі: *джаз* (0,5%), *брейк-данс* (0,5%), *металіка* (0,5%), *поп* (0,5%).

При тлумаченні лексеми *хіт-парад* реципієнти вказують різні значення: «концерт, де звучать найкращі пісні», «парад зірок», «збірка пісень», «конкурс пісень», «супровід пісень різних стилів». І хоча ця лексема тривалий час активно функціонує у лінгвосоціумі, однак лише 29,0% мовців правильно подали її семантизацію: «рейтинговий список виконавців, нагороджених і вибраних глядачами, читачами, слухачами за популярні твори» [ВТС: 1561].

До музичної культури належить також танцювальне мистецтво, тому одним із завдань анкети було знайти у запропонованому переліку слів (*ламбада*, *макарена*, *брейк-данс*, *блокбастер*, *твіст*, *румба*), що використовуються на означення танців, зайве слово. Ним виявилась лексема *блокбастер*, яка використовується для номінації високобюджетного художнього фільму. Більшість опитуваних (74,5%) впоралась із цим завданням, однак 11,5% мовців вважає, що не є танцем *твіст*, 7,0% – *брейк-данс*, 5,0% – *макарена*, 2,0% – *ламбада*.

За останнє десятиліття в українській мові зросла кількість номінацій (або ж активізувалось уживання вже наявних) для найменування осіб, так чи інакше пов'язаних із мистецтвом та культурою.

На поставлене запитання «Як називається людина, яка організовує і проводить різноманітні шоу?» більшість реципієнтів (65,5%) відповіла правильно: *шоу-мен*. Серед відповідей трапляються лексеми *продюсер, організатор, ведучий, телеведучий, оратор, звукорежисер, шоумейкер* (9,0%). А от 25,5% опитуваних взагалі не дали відповіді або ж написали «не знаю».

Одним із завдань питальника було вказати, що таке *бестселер*. Дані анкети свідчать, що словом *бестселер* мовці найчастіше номінують «документальний фільм, присвячений якійсь актуальній сучасній темі» (49,0%), «кінофільм про життя і діяльність когонебудь» (22,5%) або ж «короткометражний фільм рекламного, інформаційного та іншого змісту» (8,5%). Однак лише незначний відсоток опитуваних знає, що *бестселер* – це «фільм, що користується найбільшою популярністю» (20,0%).

В анкетах натрапили на різні тлумачення слова *саундтрек*, як-от: «частина фільму, яка показана під музику», «короткометражний фільм», «фрагменти фільму, що поєднані між собою за допомогою спецефектів», «щось пов'язане з фільмом». Безперечно, окремі респонденти продемонстрували правильне розуміння цієї лексеми: «фонограма, звукова доріжка зазвичай до фільму» (40,5%).

На телебаченні доволі часто спостерігаємо за різноманітними телевізійними інтерв'ю з відомою особою, групою осіб переважно в присутності широкої аудиторії. На позначення цього явища уже тривалий час використовується лексична одиниця *ток-шоу*. За допомогою одного із завдань питальника ми прагнули з'ясувати, як розуміють семантику цього слова мовці. Виявилось, 76,5% опитуваних знали змістове наповнення слова *ток-шоу*. Дехто вважає, що *ток-шоу* – це «телепередача, присвячена відомим політичним діячам» (15,5%) або «телевізійна гра, під час якої глядачі виграють різноманітні призи» (8,0%).

Одним із завдань анкети було вказати, як називається кінофільм, сюжет якого переповнений зображенням кривавих сцен (убивств, насильства), діянням страховиськ або монстрів тощо. У відповідях зазначено: *трилер* (52,0%), *фільм жахів* або *жахи* (19,0%). Деякі мовці наводять номени *спецефекти* (13,0%), *бойовик* (5,5%), словосполуку *гостросюжетний фільм* (2,5%), лексему *фе-*

ntezі (2,0%). Щоправда, 6,0% інформантів не дали жодної відповіді.

В Україні досить активно функціонують номінації на зразок *от-кутюр*, *а-ля* та ін. За допомогою одного із запитань ми прагнули встановити розуміння їхньої семантики. Результати опрацювання анкет дозволяють стверджувати, що інформанти малознайомі з цими лексемами, оскільки лише 16,5% змогли пояснити, що номен *а-ля* означає «на зразок когось», «як хтось (конкретно)», а *от-кутюр* – це «висока мода» (20,5%).

Проаналізувавши питальники, констатуємо: багатьом мовцям невідомо, що лексема *мейк-ап* має таке ж смислове наповнення, що й слово *макіяж*. Різниця у тому, що слово *макіяж* «мистецтво декоративної косметики, її використання; накладання гриму, підмальовування обличчя різноманітними косметичними засобами; накладений на обличчя косметичний грим; засоби, призначені для декоративної косметики» [ВТС: 638], запозичене з французької, функціонує у нашій мові уже кілька десятиліть, тоді як *мейк-ап* – англійське запозичення, що вживається переважно у професійних колах. Результати підтверджують припущення, що лише незначний відсоток інформантів знає, що таке *мейк-ап* (24,5%).

Розглянемо, як представлена у питальниках лексична одиниця *дреди*. Одна частина респондентів визначає це слово як «взуття, в якому підлітки танцюють брейк» (21,5%), інша називає *дредрами* «різноманітні прикраси, які доповнюють сценічний образ деяких співачок» (19,5%), а також «спеціальні залізні оздоблення для одягу співаків-металістів» (15,0%). Загалом більшість подає семантизацію, яка відповідає дійсному значенню лексичної одиниці: «зачіска музикантів-рокерів у вигляді спеціально зроблених косичок» (44,0%).

Отримані показники свідчать, що в опитаних виникли певні труднощі при виконанні завдання, яке передбачало вказати семантику слова *бінді*. На думку деяких респондентів, лексемою *бінді* номінується «орнамент із сяючих камінців і блискіток на тілі», що і є правильною відповіддю (36,0%). Дехто вважає, що це «костюм для виконання танцю живота» (15,5%), «жіноче вбрання у східному стилі», «аксесуар, яким прикрашається вечірня зачіска» (13,0%).

Однак значний відсоток опитуваних (35,5%) не обрав жодного із запропонованих варіантів.

Завершальне питання анкети ставило за мету з'ясувати, які варіанти слова *татуювання* можуть назвати мовці. Виявлено, що респонденти оперують такими лексемами: *тату, татуаж, наколка, татуювання, татуїровка, татуажка, наколювання, татушка*. Із них нормативними вважаються *тату, татуаж, наколка, татуїровка, татуювання, наколювання*. Інші належать до периферійних зон української мови. 37,5% опитуваних не назвали жодного варіанта.

Спостереження за особливостями тлумачення лексики сучасної масової культури респондентами дозволило зробити такі висновки:

1) при використанні низки номенів у неспеціальних контекстах відбувається перекручення їх семантики;

2) виникають труднощі при тлумаченні навіть тих слів, що вже тривалий час активно функціонують у лінгвосоціумі;

3) частотними є випадки, коли мовці не дають жодної відповіді або ж пишуть «не знаю»;

4) серед лексем, які наводять мовці, наявні варіантні форми, що відрізняються написанням (разом чи окремо, разом чи через дефіс), трапляється варіантність записів як українською графікою, так і латинською.

Після опрацювання соціолінгвістичних даних переконуємось у тому, що деякі номени із мовного сегменту «масова культура», якими активно послуговуються ЗМІ та частина яких уже кодифікована словниками, є маловідомими або взагалі невідомими респондентам. Зазначимо, що вік є тією домінантною ознакою при визначенні рівня обізнаності опитуваних із мовою сучасної масової культури, оскільки, як уже зазначалось, слова, які репрезентують масову культуру, належать до активного словника молоді. Закономірно, що саме молоді люди найбільше цікавляться сучасним мистецтвом, його течіями, представниками.

Стосовно такої соціальної ознаки, як стать, то вона виявилась непоказовою серед інших чинників у нашому дослідженні. Не є визначальним для характеристики і територіальний чинник «місто – село», хоча «будь-яке територіальне об'єднання мовців залежно від особливостей економічного, етнічного, соціального і культурного розвитку регіону формує певні соціально-мовні потреби» [Струга-

нець: 134]. Не є превалюючими при визначенні рівня обізнаності мовців з лексикою сучасної масової культури такі ознаки, як соціальний стан та професійна належність. Адже учні, не одержавши ще навіть повної середньої освіти, орієнтуються в багатьох питаннях анкети краще, ніж опитувані із вищою освітою. Додамо, що високий рівень обізнаності молодого покоління з аналізованою лексикою спричинений також і психологічними факторами: орієнтуватись у нових музичних стилях, новітніх жанрах кіно на сьогоднішній день є «модним», відповідно, молоді люди не хочуть відставати у чомусь від ровесників, прагнуть засвоїти сленг чи жаргон, якими просто перенасичена молодіжна мова. Загалом констатуємо, що тематична група лексики «Масова культура» – відкрите об'єднання, яке постійно поповнюється новими одиницями і потребує вивчення, зокрема в аспектах нормування і реалізації у мовній діяльності соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

- ВТС: Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ. «Перун», 2005. – 1728 с.
- Матвєєва 2005: Матвєєва Л. Культурологія: Курс лекцій: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2005. – 512 с.
- СЭС: Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1984. – 1600 с.
- Струганець: Струганець Л. Культура української мови і мовна особистість учителя: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. –Тернопіль, 1996.–222 с.

Oxana Kulmatyzka. Die Lexik des Gebiets der Massenkultur im soziolinguistischen Ausmas.

Im Artikel ist anhang des Fragensbogens ein Niveau der Realisierung der lexikalischen Einheiten thematischer Gruppe «Massenkultur» in der Sprache der Vertreter gegenwartiges Sprachsoziiums analysiert worden. Es wurde die Abhangigkeit der Volligkeit der Antworten von sozialen Faktoren (territorialen, alters und anderen) festgestellt.

Schlusselwörter: die Lexik der gegenwartigen Massenkultur, das Lexem, Nomen, der Fragensbogen, soziale Faktoren.